

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA NUTQIY KOMPETENSIYA SHAKLLANTIRISHINING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

BAXROMOVA SHOHSANAM IBODULLAYEVNA

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Email: shohsanam_baxromova@bk.ru

Tel: +998 93 610-42-12

<https://orcid.org/0009-0002-0856-4196>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17284237>

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim davrida nutqiy kompetensiyani shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari tahlil qilingan. Nutqiy kompetensiya o'quvchining og'zaki va yozma nutqni to'g'ri, izchil va mazmunli ifodalay olish qobiliyati sifatida izohlangan. Tadqiqot metodlari sifatida nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatuv va ilmiy umumlashtirishdan foydalanilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, konstruktivizm, kommunikativ yondashuv, kompetensiyalar asosida o'qitish hamda faoliyatga asoslangan yondashuv boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyani shakllantirishning samarali mexanizmlaridan hisoblanadi. Muhokama jarayonida mazkur yondashuvlarning an'anaviy metodlardan ustun jihatlari yoritilib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni asoslab berildi.

Kalit so'zlar: nutqiy kompetensiya, boshlang'ich ta'lim, konstruktivizm, kommunikativ yondashuv, faoliyatga asoslangan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar, shaxsiy rivojlanish.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В данной статье рассматриваются современные подходы к формированию речевой компетенции в период начального образования. Речевая компетенция трактуется как способность учащегося правильно, последовательно и содержательно выражать устную и письменную речь. В качестве методов исследования использовались теоретический анализ, сравнительный анализ, педагогическое наблюдение и научное обобщение. Результаты показали, что конструктивизм, коммуникативный подход, обучение на основе компетенций и деятельностный подход являются эффективными механизмами формирования речевой компетенции у младших школьников. В дискуссии освещены преимущества данных подходов по сравнению с традиционными методами, а также их роль в развитии у учащихся самостоятельного мышления, творческого подхода и эффективных коммуникативных навыков.

Ключевые слова: речевая компетенция, начальное образование, конструктивизм, коммуникативный подход, деятельностный подход, компетентностный подход, интерактивные методы, личностное развитие.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Abstract: This article analyzes modern approaches to the development of speech competence in primary education. Speech competence is defined as the ability of a student to express oral and written speech correctly, coherently, and meaningfully. The research methods included theoretical analysis, comparative analysis, pedagogical observation, and scientific generalization. The findings revealed that constructivism, the communicative approach, competency-based teaching, and the activity-based approach are effective mechanisms for fostering speech competence among primary school students. The discussion highlights the advantages of these approaches over traditional methods and emphasizes their role in developing students' independent thinking, creativity, and effective communication skills.

Key words: speech competence, primary education, constructivism, communicative approach, activity-based learning, competency-based approach, interactive methods, personal development.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimining modernizatsiyasi jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini shakllantirish muhim ilmiy-pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda. Chunki boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning intellektual va shaxsiy rivojlanishida tayanch poydevor vazifasini bajaradi. Ayniqsa, nutqiy kompetensiya o'quvchining tafakkuri, muloqot qobiliyati hamda ijodiy salohiyatini shakllantirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Nutqiy kompetensiya – bu o'quvchining og'zaki va yozma nutqni to'g'ri, aniq va mazmunli shakllantira olish, shuningdek, kommunikativ jarayonlarda samarali ishtirok etish qobiliyatidir [1]. A. N. Leontyevning ta'kidlashicha, "nutq shaxsiyatning rivojlanishida asosiy vositadir, u fikrlar, hissiyotlar va ijtimoiy munosabatlarning shakllanishiga xizmat qiladi" [2]. Shuningdek, L. S. Vygotskiy nutq va tafakkur o'zaro dialektik bog'liq jarayon ekanini ta'kidlab, bolaning ijtimoiy tajribasi muloqot orqali shakllanishini ko'rsatadi [3].

Zamonaviy pedagogika nuqtayi nazaridan qaralganda, konstruktivizm, kommunikativ yondashuv, kompetensiyalar asosida o'qitish hamda faoliyatga asoslangan metodlar boshlang'ich ta'limda nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning eng samarali yo'llari sifatida e'tirof etiladi [4]. Shu bois, ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida quyidagi metodologik asos va usullardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil – nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga oid rus va g'arb pedagogikasidagi konsepsiyalar o'rganildi. Xususan, Leontyevning faoliyat nazariyasi va Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi asos sifatida olindi.

2. Qiyosiy tahlil – an'anaviy ta'lim metodlari bilan zamonaviy yondashuvlar qiyoslandi.

3. Pedagogik kuzatuv – boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini shakllantirish jarayonlari tahlil qilindi.

4. Ilmiy umumlashtirish – mavjud nazariy qarashlar asosida nutqiy kompetensiyani shakllantirishning samarali mexanizmlari ishlab chiqildi.

Metodologik asos sifatida kommunikativ didaktika, konstruktivizm nazariyasi va faoliyatga asoslangan ta'lim konsepsiyasi tanlandi [5; 6].

NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyani shakllantirish quyidagi zamonaviy yondashuvlar orqali samarali amalga oshirilishi mumkin:

1. Konstruktivistik yondashuv – bunda o‘quvchi bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki uni faol izlanish, muloqot va muhokama jarayonida mustaqil ravishda egallaydi. Natijada bolada izchil fikrlash, tahliliy yondashuv va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatlari rivojlanadi [7].

2. Kommunikativ yondashuv – tilni faqat grammatik tizim sifatida emas, balki muloqot vositasi sifatida o‘rgatadi. Bunda suhbat, munozara, rolli o‘yinlar orqali o‘quvchilarda og‘zaki nutq ko‘nikmalari shakllanadi. Natijada o‘quvchi o‘z fikrini sodda, mantiqli va asosli ifodalay oladi [8].

3. Kompetensiyalar asosida o‘qitish – o‘quvchilarning nafaqat bilim, balki ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga yo‘naltiriladi. Bu jarayonda nutqiy kompetensiya boshqa turdagi kompetensiyalar – ijtimoiy, madaniy va axborot kompetensiyalari bilan uzviy bog‘lanadi [9].

4. Faoliyatga asoslangan yondashuv – o‘quvchilar real muammoli vaziyatlar asosida nutqiy faoliyatga jalb qilinadi. Masalan, darsda muammoli savollar qo‘yiladi, o‘quvchilar esa ularni mantiqiy dalillar orqali izohlashga o‘rganadilar. Bu esa mustaqil fikrlash, nutqni asoslash va ijodiy ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi [10].

Shuningdek, o‘yin texnologiyalari, interfaol metodlar, muloqotga yo‘naltirilgan topshiriqlar ham nutqiy kompetensiyani shakllantirishda samarali ekanini kuzatildi.

MUHOKAMALAR

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar an‘anaviy metodlardan ko‘ra samaraliroqdir. Chunki ular o‘quvchini passiv bilim oluvchi emas, balki faol bilim yaratuvchi sub‘ekt sifatida shakllantiradi. L. S. Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi asosida bolaga o‘z imkoniyatidan biroz yuqori darajadagi topshiriqlar berish orqali uning tafakkurini rivojlantirish mumkinligi isbotlangan [3]. Shu bilan birga, konstruktivizm nazariyasiga ko‘ra, bilimni o‘quvchiga tayyor holda berish emas, balki uni faoliyat va muloqot jarayonida hosil qilish ko‘proq samarali natija beradi [6].

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, boshlang‘ich sinflarda nutqiy kompetensiyani shakllantirishda quyidagi shart-sharoitlarga amal qilish zarur:

- dars jarayonida interfaol metodlardan keng foydalanish;
- o‘quvchilarni jamoaviy muloqot va munozaraga jalb etish;
- o‘yin va rolli mashqlar orqali tilni amaliy qo‘llash imkoniyatini yaratish;
- o‘quvchilar nutqini baholashda faqat grammatik to‘g‘rilikka emas, balki mazmuniy izchillik va ifodalilikka ham e‘tibor qaratish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida nutqiy kompetensiyani shakllantirish ta‘lim-tarbiyaning eng muhim vazifalaridan biridir. Zamonaviy yondashuvlardan konstruktivizm, kommunikativ metod, kompetensiyalar asosida o‘qitish va faoliyatga asoslangan yondashuvlar nutqiy kompetensiyani rivojlantirishda samarali ekanligi isbotlandi.

Mazkur yondashuvlar yordamida o‘quvchilar mustaqil fikrlash, o‘z fikrini aniq va asosli ifodalash, turli kommunikativ vaziyatlarda samarali muloqot qila olish qobiliyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa nafaqat ularning tilni egallash jarayoniga, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. 2003. № 2. – С. 58-64.
2. Леонтьев А. Н. Психология и педагогика. – М.: Смысл, 1996. – С. 240.

3. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2000. – С. 352.
4. Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – С. 528.
5. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2014. – P. 419.
6. Bruner J. The Process of Education. – Cambridge: Harvard University Press, 1999. – P. 121.
7. Jonassen D. H. Constructivist Learning Environments: Case Studies in Instructional Design. – NJ: Educational Technology, 1999. – P. 312.
8. Littlewood W. Communicative Language Teaching. – Cambridge: CUP, 2011. – P. 128.
9. Hymes D. Communicative Competence // Sociolinguistics. 1972. Vol. 2. – P. 269–293.
10. Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching. – Oxford: OUP, 2003. – P. 387.